

Віктор Горобець

ПЛАТОН МЕНІ ДРУГ. І ЦЕ – НАЙДОРОЖЧЕ?

(З приводу відповіді Тетяни Яковлевої
на мою рецензію).

«O tempora! O mores!» – вигукували античні традиціоналісти, зіткнувшись із чимось новим, незвичним і недосяжним для їх розуміння. Вочевидь, саме цей крилатий вислів відтепер має стати і моїм девізом, принаймні, в професійних заняттях. «Відтепер» – відколи я, прочитавши монографію Тетяни Яковлевої *«Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття»*, засумнівався у незапеченні істинності деяких (!) тверджень Авторки і свої сумніви, а також власні рефлексії, що виникли при ознайомленні з цим доволі солідним за обсягом і за змістом дослідженням, виклав у рецензії, опублікованій у 2-му випуску УГО. І тим самим, виявляється, засвідчив свою ретроградність, за що й був затаврований моєю Опоненткою званням некоторого українського историка, який по-старому *рассматривает историю как арену идеологической борьбы*, претендує на роль *третейского судьи*, використовує *старинные шаблоны*, судить с ідеологіческої точки зору, що, взагалі, *попахивает старыми временами*.

Відверто кажучи, мене здивував вельми роздратований тон полеміки п. Яковлевої, оскільки рецензуючи книгу я аж ніяк не мав на меті образити її особисто чи приизити наукові достоїнства опублікованої нею праці. У дискусію вступив, бо був ціро переконаний у тому, що книга заслуговує на те, аби про неї заговорили в науковому світі. А ще свято вірив, що історія, як і будь-яка інша

наукова дисципліна, за своєю суттю є діалогічна, і тому наближення до пізнання істини можливе лише у формі наукової дискусії, котра за означенням таки різничається від виступів на презентаціях. Різничається, передовсім, наявністю критичного і конструктивного аналізу виконаного дослідження. Виявляється, що мої погляди безнадійно застаріли, а суперечки (які, на думку п. Яковлевої, *тоже очень полезны*), мають бути хвалебними і, головне, коротенькими, тоді як запропований мною формат дискусії (за підрахунками Опонентки, 19 сторінок) – ознака поганого смаку.

Детальний розгляд монографії Тетяни Яковлевої з обґрунтуванням власної позиції по найбільш принципових проблемах політичної історії України середини XVII ст., опублікований у 2-му випуску УГО, звільняє мене від потреби знову вступати в полеміку з приводу тих чи тих питань: зацікавлений читач завжди зможе при бажанні повернутися до вихідних положень дискусії і скласти власне уявлення про її суть, а розширену аргументацію моїх запречень і уточнень можна знайти в опублікованих мною працях. А от нагоду продовжити полеміку хотілось би використати для того, аби спробувати зрозуміти: в чому ж причина того, що рецензія, в якій не лише йдеться про недоліки, а й відзначаються незаперечні наукові досягнення, викликала у п. Яковлевої *полное несогласие и протест*.

Не знаю напевне, проти чого найбільше заперечує моя шановна Опонентка з берегів Неви (зумисне не вживаю означення, які б ідентифікували її громадянство, оскільки, як стало зрозуміло з відповіді, це чомусь її страшенно ображася), але ясно, що несприйняття рецензії почалося вже з її назви. Саме тому найперше мушу заспокоїти п. Яковлеву в тому, що, попри мою належність до *старовременных*, за її висловом, ретроградів, моя заскорузлість не сягає старобіблійних часів, і я далекий від того, аби сприймати будь-кого в ролі «пророка». Назва рецензії – це лише певна метафора, і саме в такому – метафо-

ричному, а не буквальному – сенсі й варто її сприймати. Як на мене, це було самоочевидним і не потребувало пояснень (принагідно прошу мою Опонентку не сприймати буквально й назву цього матеріалу – Платон жодного стосунку до його написання не мав).

Так само навряд чи варто навіть згадувати, що, ідентифікуючи авторку монографії з російською історіографією, я найменше цікавився її етнічним походженням (російським, українським, китайським тощо). А тим більше мною не керувало бажання образити її цим, бо й як можна образити, вказавши на належність до однієї з найбільш авторитетних у Європі історичних шкіл? Мова йшла виключно про гносеологічне коріння поглядів п. Яковлевої. Сама вона, щоправда, свято переконана, ніби перебуває поза всякими соціо-культурними контекстами, історію пише абсолютно об'єктивну, а будь-які сумніви з цього приводу попахивають старими временами. Але незайве нагадати, що сучасна історична наука (до якої підкреслено заражовує себе Опонентка) давно дійшла висновку про нереальність написання об'єктивної історії. Історія пишеться суб'єктом, тому більшою чи меншою мірою несе на собі карб цього суб'єкта, котрий на власний розсуд підбирає матеріал для аналізу, ставить над ним дослід і формулює висновки. Тож об'єктивна історія – це своєрідна «Земля Саннікова» старої радянської історіографії, з якою начебто у п. Яковлевої немає нічого спільногого. Чи не так?

Але як тоді кваліфікувати вкрай суб'єктивну оцінку Авторкою історичних постатей української та польської історії (що межують з вельми популярним у XVII ст. сенсуалізмом), їх поділ на «добрих» і «злих», «найкращих» і «бездарних»? Про це вже йшлося у моїй рецензії, тому немає потреби повторюватися. Зверну увагу лише на той факт, що й у свій відповіді п. Яковleva неодноразово підкреслює своє бажання *иметь собственный взгляд, предста-*

вить собственную концепцию, тобто творити «свою», а отже – «суб'єктиву історію». Зрештою, ніхто й не відмовляє їй у цьому праві. Інша річ, що колегам теж вільно висловити свою думку з приводу написаного і, варто нагадати, виданого для публічного ознайомлення тексту.

Причому, прошу звернути увагу, в моїй рецензії не лише критикувалися сумнівні логічні конструкції чи полемізувалося з непереконливими, як на мене, висновками, а й неодноразово констатувалися дослідницькі знахідки Авторки. Невже це не є достатнім свідченням того, що йшлося не про «організацію суду» (як вважає п. Яковлева), а про започаткування конструктивної дискусії? До речі, як стверджував свого часу інтелектуал Олександр Герцен (ви передкаючи на ціле століття самоironічність сучасних постмодерністів), критерієм серйозності будь-якої теорії є певна несерйозність її автора стосовно власних висновків. То ж чи варто моїй шановній Опонентці бути настільки впевненою у непогрішимості власних концепцій та категоричною в несприйнятті критики, нехай й ідеологічно зашореного рецензента? Вже бодай відзначення деяких, найбільш очевидних, помилок можна було б коли не з вдячністю сприйняти, то, принаймні, обдумати на дозвіллі.

Стосовно ж відмінностей, які помітила п. Яковлева в рецензіях, опублікованих мною в УГО та 14-му томі «Наукових записок НаУКМА», то вони дійсно є. Це й не дивно, зважаючи на те, що одна з них підготовлена у співавторстві з Тарасом Чухлібом. Щоправда, відмінності не носять сутнісного характеру за винятком одного речення, процитованого Авторкою. Погоджуясь, речення принципової важливи, а відтак щиро каюсь. Каюсь, що досі не довів у суді його відсутність у завіреному моїм підписом на бірному примірнику, а потім не змусив редколегію опублікувати спростування в наступному томі «Наукових записок...» Але ж, будьмо відвертими, чи знайдеться суд, який прийме до розгляду таку нікчемну справу? Вочевидь, по-

радять дійти мирової згоди. Власне, саме цього прагну і я. А тому пропоную в назві моєї рецензії замінити знак питання на ствердну літеру «є». Можливо, завдяки такій редакції назви – «*Немає пророка у своїй Вітчизні. А в чужій є*» – авторські почуття моєї шановної Опонентки отримають належну сатисфакцію, і вона не буде настільки категоричною у своєму *полном несогласии и протесте*, визнавши слушною бодай компліментарну частину рецензії? І внаслідок цього з'явиться хоч якесь предметне поле конструктивного діалогу. Було б непогано, адже наука діалогічна...